

Mediterrán Világ

Kulturális folyóirat

Főszerkesztő: Szilágyi István

Felelős szerkesztő: Garaczi Imre

Szerkesztőbizottság: Anderle Ádám, Fischer Ferenc, Carlos Flores Juberias (*Valencia*), Kalmár Zoltán (*elnök*), Luís Filipe Castro Mendes (*Lisszabon*), Rostoványi Zsolt, Manuel Alcantára Sáez (*Salamanca*), Julio Perez Serrano (*Cadiz*), Szilágyi Ágnes Judit

A szerkesztőség postacíme: 8200 Veszprém, Egyetem u. 10.

Telefonszáma: (30) 957 0717

E-mail: garaczi@almos.vein.hu

Germannus Gyula

Garaczi Imre: *A Mediterráneum bűnöletében élő tudós*
Germannus Gyula: *Előszó az „Allah Akbar” című könyv új kiadásához*
Germannus Gyula: *Az arab irodalom megújulásának városa: Kairó*
Germannus Gyula: *Újból Mekkában!*

A spanyol krimi

Beevezető gondolatok a kortárs spanyol bűnügyi regényhez
Csikós Zsuzsanna: *Manuel Vázquez Montalbán és a Pepe Carvalho sorozat*
Faix Dóra: *Antonio Muñoz Molina különleges detektíregényei*
Dornbach Mária: *Keressd a könyvet! Sherlock Holmes és D'Artagnan szíre lép*

Latin-amerikai kapcsolatok

Lalón Domingo: *III. Napoleon*
Borbély Anikó: *Juan Bautista Ambrosetti, egy argentin néprajztudós és az amerikanisták magyarországi látogatása (1908)*
Racs Marianna Katalin: *Spanyolország és Portugália kiemelt szerepe Latin-Amerika és az Európai Unió viszonyában*

Város és kultúra

Csejtei Derső: *Tudomány és egyetlen Ortega y Gasset és Heidegger munkásságában*
Sárközy Péter: *A magyar-olasz kulturális kapcsolatok alakulása az I. világháború idején és az azt követő években*

Észak-Afrika

Szilágyi Péter: *Egy elfeledett uralkodó a Saharától: I. Idrisz, Líbia királya*
Kalmár Zoltán: *Gamal Abdel Nasser emléke*
Mészáros Zsolt: *A Maghreb palesztinjai*

Egyetemes történeti beszélgetések

Szabó Henriette Éva *Bolíviai Antropológiai Szótára* című könyvéről

CSIKÓS ZSUZSANNA

MANUEL VÁZQUEZ MONTALBÁN ÉS
A PEPE CARVALHO SOROZAT

Manuel Vázquez Montalbánnak,¹ a spanyol demokratikus átmenet egyik legjelentősebb írójának 22 regényt és mintegy 2000 oldalt felölelő Pepe Carvalho-sorozata – egy posztumusz művel kiegészítve – nem csupán bűntények feltárásáról szól, hanem betekintést enged a spanyol történelmi és társadalmi fejlődés Franco utáni korszakába is. A demokratikus átmenet, a szocialista kormányzás időszaka, majd a sorozat legújabb darabjaiban a globalizáció problematikája és annak hatása hazája társadalmi fejlődésére mind-mind megjelenik műveiben konkrét történelmi háttérként. Ebből a szempontból a sorozat egyfajta tényregényként is felfogható, sőt, ahogy maga a szerző is megfogalmazza a műfajjal kapcsolatban, a krimi éppen azért jött létre, hogy tükrözze azt a vékony határvonalat, ami a politikát a bűnügytől elválasztja.

Természetesen ennek a tanulmánynak a terjedelme nem teszi lehetővé, hogy a sorozat valamennyi regényéről szót ejtsünk, így hát önkényesen emelünk ki néhányat, azt illusztrálva, hogy az irodalom és ezen belül a műfaj kínálta eszközökkel a Carvalho-művek mennyire átfogó és sokrétű társadalomkritikát képesek megfogalmazni.

A sorozat hőse tehát a gallego származású Pepe Carvalho, a hispán irodalom első magádetektívje. Már a neve is különös, hiszen apjának köszönhetően, akinek elege lett abból, hogy spanyol, és ennek az érzésének nevének megváltoztatásával is hangot adott, portugál írásmód szerint használja. Élete sok rokon vonást mutat a szerzőével, Barcelonában lakik, a város szívében, a Ramblán van irodája, egy másik negyedben, Vallvidrerán lakása – ahogy a szerzőnek is – volt kommunista, és volt CIA-ügynök. Carvalho kérelhetetlen figurának tűnik, akit azonban teljesen kiábrándulttá és magányossá tesz a társadalmat egyre inkább átszövő gátlástalan és korrump magatartás. Az évek múlásával fokozódó passzivitása hitehagyottságát tükrözi: már nem hisz abban, hogy hatni képes a világra, és ő maga is egyre kevésbé hasonlít egy tipikus magádetektívre. Nyomozási módszere különben sokban emlékezteti az olvasót Mairget felügyelőjére: mentálisan megéli, átéli az áldozattal történeteket.

Carvalho azért nyomoz és végzi a munkáját, mert meg akar dolgozni a pénzéért, mert olyan profi akar lenni, aki méltó a bizalomra. A sorozat műveiben a hangsúly az igazság kiderítésén van: amikor erre fény derül, detektívünk ezt megosztja a megbízójával, és rábízta, mit tesz utána. Ez azonban a regény cse-

lekménye szempontjából már teljesen érdektelen. A bűntést soha nem adja fel a hivatalos igazságszolgáltatási szerveknek, mert egyfelől egyáltalán nem érdekli, hogy az intézményes formában elnyeri-e méltó büntetését, másfelől pedig úgy gondolja, hogy az ő közbelépésük esetén kizárt, hogy a büntetést korrekt módon állapítsák meg. Carvalho szkepticizmusán keresztül a rendőrséggel és az igazságszolgáltatási intézményekkel kapcsolatban fogalmazódik meg éles kritika, melyek oka többek között, hogy a törvények túlságosan általánosak, és nem léteznek objektív ítélezések.

A sorozat első regénye a *Yo maté a Kennedy* (Megöltem Kennedyt) című, 1972-ben megjelent mű, amely sokkal inkább egy fiktív politikai szatíra, mint krimi; maga Carvalho sem detektívként szerepel benne, hanem az amerikai elnök testőreként és későbbi gyilkosaként. Előéletéről a regényben annyit tudhatunk meg, hogy gallego származású, korábban tagja volt a Spanyol Kommunista Pártnak, és ezért bebörtönözték. A regény cselekményének középpontjában az összeesküvést szövő vezetők állnak, ők bízzák meg Carvalhot a merénylet végrehajtásával, de utána őt is megpróbálják eltenni láb alól.

Carvalho nyomozói tevékenysége 1974-ben a *Tatuaje* (Tetoválás) című regénnyel veszi kezdetét, korábbi identitásából csak a nevét és néhány emléket őrzött meg, s nem csupán bűnügyek felderítésére szakosodott, hanem az őt körülvevő spanyol társadalmi-politikai közeg feltérképezésére is. A regény kiadásának dátumából kiderül, hogy egy évvel Franco halála előtt járunk, így Carvalho sem szülőhazájában kezdi meg ténykedését, hanem Hollandiában, ahol mindjárt a kábítószer-kereskedők sötét világába csöppen.

A magyarul is megjelent, 1977-ben kiadott *La soledad del manager* (A menedzser magányossága) című művében a címben szereplő személy egy multinacionális cég igazgatója, aki gyilkosság áldozata lesz, és akinek a zsebében a nyomozás során egy női alsóneműt találnak. Mindez persze csak a megtévesztést szolgálja, hiszen a bűntényre azért kerül sor, mert az igazgató rájön, a cég vezetése spanyol szélsőjobboldali csoportok tevékenységét finanszírozza, akik a fennálló rend megdöntésére készülnek. Ebben a regényben tehát a történelmi háttér már a Franco halála utáni éveket jelöli, a spanyol demokratikus átmenet kezdeti és törekeny időszakát éljük.

A Planeta-díjjal kitüntetett, 1979-es *Los mares del sur* (Déltengerek) egy eltűnt és a későbbiekben gyilkosság áldozatává váló gazdag barcelonai építési vállalkozó történetét meséli el, aki Gauguinhez hasonlóan, de csupán metaforikus értelemben, akar a címben megjelölt távoli vidékre eljutni. A mű társadalmi hátterét a telekspekulációból és ingatlanügyletekből meggazdagodott polgárság és a társadalom peremén élők közötti szakadék bemutatása adja, ahol morális szemszögből nézve egyik csoport sem különbözik a másiktól. A befolyásosak világát átszövi a korrupció, a szegényeket pedig a bűn, hiszen gyerekkortól kezdve erőszakra vannak kényszerítve. A két világ között nincs átjárás,

ezt példázza az áldozat sorsa is. Stuart Pedrell lelkiismereti válságba kerül, ezért elhatározza, hogy mindent maga mögött hagyva, az önkéntes deklasszálódást választva, egy olyan, szegények által lakott negyedbe költözik, amelynek építésében maga is részt vett. Itt könyvelőként dolgozik, majd szerelmi liezonba bonyolódik. Szeretője azonban terhes lesz, a lány testvére pedig ezen a gyalázon akar bosszút állni Pedrell megölésével. A férfi sorsa előre megjósolható, mert olyan helyen próbál érvényesülni, amelynek törvényeit egyáltalán nem ismeri. A regényben a nyomozás folyamata leginkább abból áll, hogy Carvalho megismerkedik a legkülönbözőbb társadalmi rétegekhez tartozó személyekkel, a szkeptikus arisztokratától kezdve a fasiszta meggyőződésű rendőrön és a harcok baloldali nézeteket valló fiatal lányon át a gazdag özvegyig, és a velük folytatott beszélgetések alapján próbál fényt deríteni az igazságra.

1981-ben jelenik meg a sorozat *Asesinato en el Comité Central* (Gyilkosság a Központi Bizottságban) című darabja, amelyben meggyilkolják a Spanyol Kommunista Párt főtitkárát. A párt vezetői Carvalhot kérik fel az eset tisztázására, mert a hivatalosan megbízott felügyelőben (Fonseca, aki egy másik korszakban a kommunisták kérlelhetetlen üldözője volt) nem bíznak. Két műfaj keveredik a regényben, a krimi és a politikai fikció. Ez utóbbi lehetőséget ad a párt vezetőinek életútján keresztül a párt történetének és a párton belül egyre élesebben jelentkező generációs problémának a felvázolására is.² Carvalho nagy bánatára a szálak felgöngyölítéséhez el kell hagynia szeretett városát, Barcelonát, és a szívből utált Madridba utaznia. A spanyol fővárost többek között azért sem kedveli, mert mint mondja, tele van felhőkarcolókkal, frankóista tisztségviselőkkel, és ráadásul még a konyha is pocsek. A regényben felvázolt közeg igencsak ismerős a szerző, Montalbán számára, ő maga is belülről élte át a párton folyó csatározásokat és a Franco halála utáni útkeresést, a választandó stratégia körül kibontakozó vitákat. Regényéből nyíltan kihallatszik a demokratikus Spanyolország jövőjéért érzett aggodalma, amit jól példáz a mű végkifejlete. A gyilkosra, aki a párt fiatalabb tagjai közé tartozik, miután elhagyja azt az összejövetelt, ahol Carvalho leleplezi bűnösségét, és ezzel erkölcsileg halálra ítéli elvtársai előtt, valódi golyózápor zúdul, ami kioltja az életét. Maga Carvalho is halálos veszedelemben kerül a regény egy bizonyos pontján, mert ismeretlenek elrabolják, és megpróbálják megszarolni, lebeszélni a nyomozás folytatásáról, ha kedves az élete.

A *La Rosa de Alejandría* (Alexandriai Rózsa) című, 1984-ben megjelent regény – a cím egyrészt annak a hajónak a neve, amelyen a gyilkos, aki szerelemféltésből öl, első tisztként szolgál, másrészt egy spanyol népdal sorait idézi – a klasszikus detektívtörténeten túl ismét egy tipikus spanyol társadalmi kor-, illetve kórrajzot tár elénk a szereplőkön keresztül. Az áldozat, aki nem más, mint Carvalho szeretőjének az unokatestvére, és a körülötte fellelhető személyek mindannyian kettős identitással, egyfajta skizofrén állapotban élnek: a kukkoló

autodidakta családi barát, aki egyébként háztartási kisgépek eladásával és javításával foglalkozik, vagy Andrés, aki azért vállal masszázsszalonokban munkát, hogy fedezni tudja tanulásának költségeit. Encarnación, a megölt asszony, napközben tisztos feleségként viselkedik, éjjel azonban szerelmi légyottok sorát bonyolítja. Az áldozat gazdag férje halálos beteg, de össze akarják házasítani egy prostituálttal, akitől korábban már gyereke is született. Ebben a műben a politikai mondanivaló háttérbe szorul, az író sokkal inkább a szereplők deviáns magatartásának társadalmi okait próbálja feltárni.

Az 1989-es *El delantero centro fue asesinado por atardecer* (A középcsatárt alkonyatkor ölték meg) című regény a sport árnyoldalaira világít rá. A darabban minden megkettőződik: két csatár, két fociklub, két gyilkos, két lehetséges áldozat, két rendőrfelügyelő van. Spanyolország egyik legtehetősebb futballklubjához a világ legdrágább csatárát – aki brit nemzetiségű – szerződtetik. Érkezését azonban titkok övezik és névtelen bejelentések, amelyek a halálát jósolják. Van egy másik fociklub is, kevésbé tehető, egy másik középcsatár, akinek csillaga már leáldozóban van, és természetesen a nagy klub bekebelezi a kicsit. Az előre megjósolt bűntényből egy másik lesz, és a főbűnös nem más, mint maga a kapitalista rendszer. A kettes szám végső soron és némileg leegyszerűsített formában a jó és a gonosz harcát szimbolizálja.

Az 1991-ben megjelent *El laberinto griegoból* (Görög labirintus) már hiányzik a klasszikus bűnügyi szál. „Gyilkosság” csak a regény végén történik, ami a végstádiumban lévő AIDS-es beteg halálba történő átsegítését jelenti. Egy francia pár bérel fel Carvalhot, hogy nyomozza ki a nő korábbi, görög származású szerelmének hollétét. A férfit Alekosnak hívják, és egy ideje már egy másik görög férfival él együtt. Amikor sikerül rátalálni, már gyógyíthatatlan beteg, és Claire, a nő az, aki a halálos adag injekciót beadja neki. A regény háttérben megjelennek az 1992-es olimpiára készülő város problémái, a városkép szétrombolásának víziója, és betekintést kapunk a barcelonai művészvilágba is a maga szélsőségeivel együtt. (Az egyik mellékszereplő, a festő és a felesége, aki anyai ösztönöket táplál a homoszexuálisok iránt, esténként orgiákat rendeznek, ahová 2000 peseta és egy üveg ital a belépő.) A történet mellékszálában egy jó módú férfi azzal bízta meg Carvalhot, hogy védje meg lányát, leginkább saját magától. A kamasz lány nem akarja azt a szerepet játszani, amit előkelő származása révén elvárnak tőle, ezért úgy lázad, hogy provokatív módon a katalán főváros bűnözőkkel teli negyedeiben tölti mindennapjait.

A *Sabotaje olímpico* (Olimpiai szabotázs) társadalmi mondanivalójában az előző mű szerves folytatása. Montalbán írásában 1992-es Barcelonai Olimpiai Játékokra tekint vissza egy év távlatából, hogy sajátos szatirikus hangnemében számoljon le az olimpia és a sevillai EXPO miatt csodák évének tartott esztendő illúzióival. A művet az Olimpiai Játékok ellenkrónikájaként tartják számon, amely először fejezetenként az egyik legnagyobb példányszámban megjelenő

spanyol napilap, az *El País* olimpiai mellékletében látott napvilágot. Egy nagyon aktuális és valós esemény tehát a kiindulópont, amely mögött a látszat és valóság közötti éles különbség húzódik meg. Az író több újságcikkében maga is szkeptikusan fogalmazott az olimpiával és az eseménynek a város fejlődésére gyakorolt hatásával kapcsolatban. Ami a regényt illeti, a játékok idejére nyomozónk bezárja a Ramblán lévő irodáját, és a Vallvidrera negyedben fekvő házában próbál elrejtőzni az események okozta káosz és a felfordulás elől. Hamar ki kell azonban bújni a elefántcsonttoronyából, mert egy feltételezett szabotázs ügyében kéri a segítségét. Carvalho viszont csak akkor vállalja az ügyet, ha lerombolják azt az adóevő tornyot, amit a háza mellé építettek, és ami az interferencia miatt állandó kommunikációs zavarokat okoz otthonában. Mind az író, mind a nyomozó véleménye azt tükrözi: Barcelona lakosainak nem volt beleszólása a város fejlődését meghatározó ügyekbe. Ebben a regényben egyébként Montalbán a valós történelmi személyiségek kapcsán sem rejti véka alá a véleményét. Művében szerepel például János Károly spanyol király, aki „saját maga szervez és tart intenzív szakképző kurzusokat hivatalban lévő királyoknak és hercegeknek”; vagy Juan Antonio Samaranch, egykori NOB-elnök, aki a könyv megállapítása szerint „az első frankóista, aki katalán világpolgárrá lett”.

1996-ban az *El premio* (A díj) című regény többek között a spanyol irodalmi díjak és a könyvkiadás visszasságait járja körbe. Lázaro Conesal egy dús-gazdag vállalkozó, akit azonban törvénytelen ségek elkövetésével vádolnak. Jó hírét azzal próbálja visszaállítani, hogy megalapítja minden idők legjobb fizető spanyol irodalmi díját. Az átadásra egy grandiózus fogadáson kerülne sor, ahol az irodalmi élet minden szereplője jelen van. A rendezvény előtt Conesal halálosan megfenyegetik, és a vállalkozó Carvalhot szerződteti a védelmére. A gyilkosság mégis megtörténik, anélkül, hogy kihirdetésre kerülne a győztes neve, és ez a tény nagyobb felfordulást okoz, mint maga a bűntény. Carvalho segít a nyomozásban, ki is derül, ki volt a gyilkos. Főhősünk a rejtély megoldása után kezdi el olvasni azt a művet, amelyik a díjat kapta volna, és meglepődve veszi észre, hogy a regényben leírtakat ő már átélte. Metafikciós megoldáshoz folyamodik tehát az író, közös nevezőt találva Cervantes klasszikus művével, a *Don Quijoteval*.

Az 1997-es *Quinteto de Buenos Aires* (Buenos-Aires-i kvintett) öt részében Carvalho, miután megcsömörlött saját országától, de még hön szeretett városától is, Buenos Airesbe költözik. Egyedül érkezik, de az argentin fővárosban „új családot” alapít. Hamar rájön azonban, hogy a bűntény és politika kapcsolata ezen a kontinensen semmiben sem különbözik attól, ami elől elmenekült. A Rafael Videla-féle katonai diktatúrát követő években járunk, Carvalho egy eltűnt spanyol fiatal kapcsán a diktatúra idején eltűnt több tízezer személy ügyébe bonyolódik bele, és mindenki, akivel kapcsolatba kerül, látszólag nagyon segítőkésznek mutatkozik. Ugyanakkor egy bonyolult társadalom képe bontakozik

ki Carvalho és az olvasó szeme előtt: az argentin marhasültek szimbolizálta kulináris élvezetek alatt és között korábbi gerillákkal, verőlegényekkel társalog, akik adott pillanatban kívülről fújják Borges műveit.

A sorozat két utolsó regénye, a 2000-ben megjelent *El hombre de mi vida* (Életem férfia) és a 2004-ben posztumusz kiadott *Milenium Carvalho* (Carvalho az ezredfordulón). Az elsőben a detektív visszatér Barcelonába, és a felső társadalmi körök korrupciós ügyei után nyomoz, miközben a katalán nacionalisták világába is belekeveredik. Carvalho szomorúan állapítja meg, hogy hön szeretett Barcelonáját is elérte a globalizáció. A város társadalmát leginkább veszélyeztető tényezők között említi a vallási szekták térnyerését, a nacionalizmusok előretörését és az intim szféra térvesztését, ami elsősorban a mindent kontrollálni akaró társadalom bűne. A regény legszembetűnőbb változása, hogy Carvalho cselekvő ágensből passzív szemlélővé válik: amíg korábban maga határozta meg a történések menetét, itt már nem tesz semmit az őt támadó sötét erők ellen.

A másik regényben társával, Biscuterrel együtt világ körüli útra indul, hogy mintegy visszatekintésként és összegzésként bejárja élete valamennyi fontos állomását. Paradox módon Carvalhonak ez az utolsó útja, társának pedig az első. Egy titokzatos idegen követi őket, aki arról akarja meggyőzni Carvalhot, hogy lépjen be egy szektába, amely garantálja a halhatatlanságot, és mivel a szekta kapcsolatban áll a marslakókkal, így a tagoknak lehetőségük van elutazni a másik bolygóra. Biscuter nagyon lelkes az utópisztikus ötlet kapcsán, de Carvalho már fáradt, kiábrándult, és egyetlen vágya visszatérni Barcelonába. Amikor ez sikerül, rádöbben, hogy teljesen magára maradt, és már nem érdeklik az új kihívások. Ez a fajta befejezés szintén sok rokon vonást mutat Don Quijote és Sancho Panza kapcsolatának alakulásával: amikor a cervantesi regény végén a „búsképű lovag” már megcsömörlik attól, hogy lovagként éljen, és vissza akar térni szülőfalujába, éppen Sancho az, aki próbálja meggyőzni ennek ellenkezőjéről, mondván, ha véget vet kalandjainak, akkor az identitását adja fel.

Carvalho, azon túlmenően, hogy kiábrándult, sokszor nihilista vonásokat mutató személyiség, nem mentes bizonyos hedonizmustól (főképpen a sorozat kezdeti darabjaiban): a gasztronómia iránti vonzódása – egy igazi haspókkal állunk szemben – és a szexuális élvezetek fontossága legalábbis erre utalnak. Az *Asesinato en el Comité Central*ban egyenesen úgy fogalmaz ezzel kapcsolatban, hogy a gasztronómia és a nők mentették meg a Franco-éra kilátástalanságától. Kulináris tevékenysége olyan megrögzött szokás nála, mint Maigret felügyelő esetében a pipázás, Sherlock Holmesnál a kokain stb. Ismeri a legjobb éttermeket – főleg Barcelonában, ahol a Carvalho-történetek nagyobb része játszódik –, azok specialitásait, de a népi konyhát is nagyra becsüli. Maga is kiválóan főz, általában akkor találjuk a konyhában, amikor egy nyomozás során némileg összezavarodik, és ez a tevékenység segít abban, hogy kibogozza a szála-

kat. Több regényben az író a nyomozó receptjeit is közreadja, sőt 1989-ben *Las recetas de Carvalho* (Carvalho receptjei) címmel megjelenik Manuel Vázquez Montalbán tollából egy könyv, amelyben nem csupán a Carvalho-féle gasztronómiaira vonatkozó regényrészleteket olvashatjuk, hanem a legjobb receptjei is megtalálhatóak, hozzávalókkal és elkészítési móddal együtt.

Ami a szexuális élvezeteket illeti, Carvalhonak kapcsolata van egy Charo nevű jól menő prostituálttal, aki állandó telefonos kliensekkel rendelkezik, és akibe, úgy tűnik, Carvalho szerelmes: állandóan feleségül akarja venni, de az utolsó pillanatban mindig meggondolja magát. Ez a mintegy 20 éven át tartó kapcsolat, ahol Charo általában a féltékeny vagy sértődött barátnő szerepében tetszeleg, azonban nem akadályozza abban, hogy szinte minden esete kapcsán beleszeressen egy, az üggyöz kapcsolható másik nőbe is, és ne legyenek folyton-folyvást alkalmi kapcsolatai. Egyikőjük Teresa Marsé, aki a nálunk is ismert barcelonai író, Juan Marsé egyik női figuráját idézi, a *Las últimas tardes con Teresa*, magyarul nemrégiben megjelent regényének főhősnőjére asszociál.³ A több regényben is felbukkanó Teresa (*Tatuaje*, *Los mares del Sur*, *El pájaro de Bangkok*) polgári családból származik, aki elválík kretén férjétől, és Barcelona előkelő negyedében működő butikjából tartja el magát. A másik visszatérő nő szereplő egy bizonyos Jessica (*Déltengerek*, *El hombre de mi vida*), aki Elektra-hoz hasonlóan saját apjába szerelmes, és aki a detektívben saját halott apjának alakját véli felfedezni.

A művekből néha áradó, túlfűtött erotizmus – amely főképp a használt nyelvezetben érződik – egyfajta kritikaként működik: szétrombolja a machokról, a detektívekről és általában a kemény emberekről kialakított társadalmi sztereotípiákat. A szexuális szabadosság a spanyol átmeneti kor sajátossága is: a Franco-korszak tiltásai után a „most már mindent szabad” elve érvényesül, ami korántsem mentes a túlzásoktól és a szélsőségektől.

Carvalho életéhez szervesen hozzátartozik egykori cellatársa, Biscuter is (autólopásért csukták le), aki titkárként és szakácsként tevékenykedik a nyomozó mellett. Biscuter neve egyébként elég ironikus, mivel az ötvenes években Spanyolországban oly népszerű, ugyanakkor ronda és használhatatlan kisautót neveztek így. Ők ketten a Sherlock Holmes és Dr. Watson párosnak a kor igényeihez alakított spanyol változatai. Az utolsó regényben detektívünk csodálkozva veszi tudomásul, hogy Biscuter önálló életet is képes élni, és a mintegy 30 évnyi szolgálat során nem kevés élettapasztalatra, valamint anyagi jellegű megtakarításra tett szert. Kulináris élvezetek terén is kezdi felülmúlni mesterét.

Szintén Carvalho szűkebb társaságához tartozik Bromuro, a frankóista cipőtisztító, aki mindig tud hasznos információkkal szolgálni egy-egy nyomozás folyamán, főleg az alvilágra vonatkozóan, illetve Enric Fuster, aki kereskedelmi ügynök, Carvalho szomszédja, és akivel detektívünk főképp kulináris élvezeteit osztja meg.

Az évek folyamán ez a kis kör lassan felbomlik, Bromuro meghal az *El delantero centro fue asesinado al atardecer* című regényben, Charo pedig elhagyja nyomozónkat az *El laberinto griegoban*. Levelet ír Carvalhonak, amelyben közli vele, hogy tisztességes állást ajánlottak neki egy andorrai hotelben, így végre szakíthat múltjával, munkájával, és kiléphet abból a marginális létből, amelyben élt. Később még egyszer feltűnik nyomozónk életében (*El hombre de mi vida*), akkor már egy illatszerboltot vezet Barcelonában egy magas rangú funkcionárius jóvoltából.

Carvalho kétségkívül legfurcsább szokása, hogy a könyveket nem arra használja, amire azokat kitalálták, hanem hogy begyűjtson velük a kandallójában. Az első ilyen aktusra a *Tatuaje* című regényben kerül sor, ahol is az *España como problema* (Spanyolország mint probléma) című, Pedro Laín Entralgo által írott művet ítéli máglyahalálra.⁴ Megmenti azonban Lorcát a tűzhaláltól, mert mint mondja, Franco már megölte ezt az urat. A könyvégetés rítusa a *Don Quijoténak* azt az epizódját idézi fel, ahol is a falu papja és borbélyja a „búsképű lovagot megmentendő” elégetik az általuk károsnak tartott könyveket. Montalbán regényeiben Carvalho önként és saját akaratából hajtja végre könyvtára elpusztítását, ami sajátos életszemléletének, világból való kiábrándultságának egyik kifejezője. Míg fiatalkorában egymás után falta a könyveket, most pusztítja azokat: így akar bosszút állni azért az elvesztegetett időért, amit a könyvekre pazarolt, de amelyek nem tanították meg az életre, és távol tartották a valósággal való spontán és ihletett kapcsolattól. Társadalmi vonatkozásban is szimbolikus jelentéssel bír ez az aktus: megmutatja az értelmiség helyét a kialakuló új történelmi helyzetben: amikor már nem valami ellen kell harcolni, hanem valamiért, a korábbi egység felbomlik, sokan keresik a kapcsolatot az új hatalmi elittel. „Franco ellen jobbak voltunk” – summázza a véleményét a kialakult helyzetről.

A sorozatnak nincs olyan darabja egyébként, amelyben ne fogalmazódna meg valamilyen irodalomkritika vagy önirónia a szerző által is művelt műfajjal szemben. A *Los mares del sur* című regényben például azt olvashatjuk, hogy a krimi olyan másodlagos műfaj, amit nagy regényírók, mint például Chandler, Hammett vagy McDonald is műveltek kivételesen.

Ugyanakkor a művek egy részében az irodalmi szál az, amely elvezeti nyomozónkat a rejtély megoldásához (*Los mares del sur*, *Tatuaje*, *La Rosa de Alejandría* – ez utóbbiban a gyakran idézett népdalocska éppen a kettős személyiségről szól). Erről persze eszünkbe juthat a műfaj klasszikusának, Agatha Christie-nek a *Tíz kicsi néger* című regénye is, amely hasonló megoldást kínál.

Összegzésként elmondhatjuk, hogy az irodalom, az identitáskeresés, az éles társadalomkritika, a satíra és a paródia egytől egyig fontos összetevői Manuel Vázquez Montalbán bűnügyi témájú prózájának, amely szinte naprakész (volt) a spanyol társadalmat és a globalizáció révén világunkat is érintő legfon-

tosabb problémákat illetően. Mélyen sajnálhatjuk, hogy a bangkoki repülőtéren 2003-ban bekövetkezett hirtelen halála véget vetett ennek a sorozatnak.

JEGYZETEK

1. Manuel Vázquez Montalbán (1939-2003), spanyol író, esszéista, újságíró. Bölcsész és újságírói diplomát szerzett Barcelonában. Irodalmi munkássága mellett elkötelezett baloldali politikusként is ismert volt.
2. Hasonló fiktív párttörténet megírására vállalkozott saját személyes példáját felhasználva a Magyarországon is jól ismert spanyol-francia író, Jorge Semprún az *Autobiografía de Federico Sánchez – Federico Sánchez önéletírása* – című művében.
3. *Utolsó délutánok Teresával*. Magvető, 2008, fordította Dobos Éva.
4. Az értelmiségi szerző a Franco-korszak belső ellenzékének első képviselői közé tartozott. Munkájára született egy válasz Rafael Calvo Serer, a Navarrai Egyetem egyik tanszékvezetőjének tollából, aki *España, sin problema* (A probléma nélküli Spanyolország) címmel publikált egy könyvet. Később azonban ő maga is a diktatúra ellenzőinek táborába állt át.

FAIX DÓRA

ANTONIO MUÑOZ MOLINA KÜLÖNLEGES DETEKTÍVREGÉNYEI

Antonio Muñoz Molina egyike a legolvasottabb mai íróknak Spanyolországban. Sikerét elsősorban sajátos, eredeti detektívregényeinek köszönheti, amelyek a populáris, szórakoztató irodalom és az úgynevezett magas irodalom határvidékén helyezkednek el: olvasmányosak és érdekesítőek, ugyanakkor tagadhatatlan esztétikai és szépirodalmi értékkel rendelkeznek, a cselekmény mesteri bonyolítását tökéletesen kidolgozott szerkezet és narratív diszkurzus egészítik ki. Nem egyedülálló kezdeményezésről van szó, a hetvenes évek végétől kezdve számos spanyol író járult hozzá ahhoz, hogy a bűnügyi regény új formát öltön, valamint magasabb irodalmi elismertsége tegyen szert. *El misterio de la cripta embrujada* (Az elvarázsolt kriptá titka, 1978) című regényében Eduardo Mendoza egy egészen különös detektívfigurát alkotott meg, aki egy boldokháza lakója, és különös fordulat révén kerül (mondhatnám csöppen) a bűnügybe, hogy azután valamiféle misszióként teljesítse feladatát.¹ Manuel Vázquez Montalbán egész sorozatot hozott létre a szintén különlegesnek mondható Carvalho nyomozóval a főszerepben,² és érdekességként érdemes megemlíteni Lourdes Ortiz *Picadura mortal* (Halálos csípés, 1979) című művét is, amely a hetvenes évek végén az első spanyol magánnyomozó színrelépését jelentette. A fent említett példák azonban nem csak egyetlen – bár felettébb szembeötlő – narratív elem szempontjából jelentősek, a regények ennél sokkal összetettebbek, a krimi műfaja számos innovatív elem és elbeszélési technika segítségével újul meg. Tökéletes példa erre Antonio Muñoz Molina magyarul is olvasható *Tél Lisszabonban* című műve,³ melyet első látásra nem is feltétlenül sorolnánk a bűnügyi regény kategóriába, a főszereplő sem detektív, mégis számos érdekesség derül ki, ha a szöveget mint krimi olvassuk. Az értelmezéshez pedig kulcsot adhat az író első regénye, az egy évvel korábban megjelent *Beatus Ille* (1986).

Titkok

A krimi középpontjában általában egy bűntett elkövetése, majd a bűnös módszeres és fokozatos felkutatása áll, a folyamat közben pedig fontos szerepet játszik a titkozatosság és a feszültségkeltés. Antonio Muñoz Molina *Beatus Ille* című regényében is van gyilkosság, de a mű ennél sokkal bonyolultabb: az is csak fokozatosan derül ki, hogy egyáltalán büntény történt, majd nem csupán